

Ukraine's energy security; improving the quality and level of relations between Ukraine and the EU countries in cooperation on the gas markets of Central and Eastern Europe; creating a favourable investment climate for the further development of the gas transmission system. Taking into account the European experience, it can be argued that gas storages of Western part of Ukraine, from the transport and logistics point of view, create a powerful base for the formation and further operation of the East European gas hub.

Key words: geographical location, social location, economical location, gas hub, gas storage.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2019.73.14>
УДК 911.3

Ю. Голуб, магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЧЕРНІГІВ)

Розкрито головні особливості розвитку міського середовища. Розглянуто структуру міського господарства, екологічні аспекти розвитку сучасних міст. Економічний прогрес будь-якого міста тісно пов'язаний із територією, на якій воно розташоване. Установлення пріоритетності щодо користування окремими територіями залежить від змін у соціально-економічній сфері. Виділено основні чинники трансформаційних змін господарства міст. Охарактеризовано екологічний стан Чернігова та динаміку його змін. Проаналізовано результати опитування серед жителів міста щодо уявлення про сталий (збалансований) розвиток. Результати соціологічного дослідження фіксують тенденцію поступового поширення екоатрибутивних практик серед населення.

Ключові слова: місто, сталий розвиток, екологічні проблеми, екологічна поведінка.

Вступ. Місто – це комплексна система, яка сформувалась у результаті впливу техногенних та соціальних факторів. Цей вплив поєднує у собі сукупність природних, штучних складових, а також безпосередньо людське суспільство. Наслідком такої взаємодії стало не лише виникнення зміненого людиною середовища існування, а й низки негативних аспектів, пов'язаних із її господарською активністю та життєдіяльністю.

На сучасному етапі розвитку людського суспільства проблема розвитку й функціонування міст досягла найвищого рівня. Соціально-економічна та екологічна відсталість деяких із них зумовили необхідність дослідження проблематики цих населених пунктів. Зростання чисельності населення, поглиблення їхнього впливу на навколишнє середовище та науково-технічна революція спричинили появу нових складних завдань, які пов'язані з нормальним розвитком міст. Це важливо, адже ці населені пункти визначають характер і рівень суспільного виробництва, розвиток продуктивних сил, інноваційні можливості регіону або держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми дослідження в сучасних умовах підтверджується науковими публікаціями українських учених. У науковій літературі, яка стосується сталого розвитку України, переважно висвітлено теоретичні засади, напрями і проблеми збалансованого розвитку регіонів [3; 6; 8; 10; 14; 16]. Дослідження у цьому напрямі проводили З. В. Герасимчук "Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика" [3], О. Ю. Кононенко "Актуальні проблеми сталого розвитку" [6], С. А. Лісовський "Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку" [8], В. М. Трегобчук "Концепція сталого розвитку для України" [14].

Постановка завдання. Аналіз господарського комплексу Чернігова виявив постіндустріальні зрушення в місті, що відповідає сучасним загальносвітовим і загальноукраїнським тенденціям. На сьогодні для міста характерне оновлення транспортної інфраструктури, розбудова сервісних та культурно-розважальних об'єктів, реконструкція існуючих паркових і зелених зон у центральній частині Чернігова. Основна увага при забезпеченні збалансованого розвитку міста має бути приділена стану систем життєзабезпечення населення, транспортному комплексу, енергетиці та інших галузях, що надають послуги населенню міста. Тому мета дано-

го дослідження – виявлення тенденцій і пріоритетів у трансформації соціально-економічної системи міста Чернігів у напрямі сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Економічне зростання міст залежить від території, на якій вони розташовані. Особливу увагу економістів, екологів, соціологів, архітекторів приділено питанню територіальних аспектів діяльності. У цьому напрямі планування використання міської території повинно бути важливим елементом стратегічного управління розвитку міста [5]. Значний вплив на розвиток міста має територія. Ж. Боже-Гарньє зазначав: "Місто – плід зусиль природи і людини. Подібно до квітки, він зобов'язаний своїми відмінними особливостями як тій території, на якій виріс, її ґрунту і клімату, так і праці людей" [1].

Міські території представлені забудованими чи такими, забудовля яких передбачена, земельними ділянками, або ділянками з поліпшеннями. При цьому забудову слід розглядати не лише як об'ємне розташування будівель і споруд. Рекомендується вживати комплексний підхід, що дозволяє поєднати в межах певної ділянки всі антропогенні та природно-антропогенні складові, які з результатами користування мають позитивні й негативні ознаки та сформувалися переважно при здійсненні господарської діяльності [2].

Установлення пріоритетності щодо користування окремими територіями (зонами) залежить від змін у соціально-економічній сфері. Зазначене положення підкреслює, що визначними є потреби населення, індивідуальні й інтегральні, можливість і реальний ступінь задоволення яких залежать від рівня зайнятості та, відповідно, доходів населення. Останнє, у свою чергу, має залежність від змін у виробничій та соціальній сферах, а відповідно – у структурі землекористування, стані ринків товарів, землі та житла. Тобто дані параметри є взаємопов'язаними. Проте, виявлення та встановлення пріоритетного напрямку використання певних зон міських територій – доволі динамічний процес, який потребує моніторингу та упровадження заходів із підтримки балансу інтересів користувачів і власників природних, економічних та соціальних об'єктів у межах міста [2]. Людина завжди прагнула створити ідеальне місто та найоптимальніше використовувати його територію для забезпечення своїх потреб [5].

Будівництво міст на основі нових екологічних підходів до планування і використання природних ландшафтів

уже здійснено в багатьох країнах світу. Насамперед, такий досвід використовується у Бразилії, Великій Британії, Венесуелі, Нідерландах, Сінгапурі, США, Фінляндії, Франції, Швеції. Одним із найперспективніших напрямів екологізації є створення всередині потужних мегаполісів екологічно важливих зон, а також їхнє збереження, оновлення, резервація. Наприклад, Централ-парк у Нью-Йорку, Парк Золотих воріт у Сан-Франциско, Файрмонт-парк у Філадельфії, Парк Лейк-Фронт у Чикаго [11].

Місто в різні часи розвивалось за рахунок розширення своєї території, досягаючи доволі великих розмірів. Однак його вплив на прилеглі до міських меж території раніше був незначним. Сьогодні, наприклад, місто з мільйонним населенням і поперечником 15 км має 30-кілометрову приміську урбаністичну зону. Приміська зона, пов'язана з містом соціально-економічними зв'язками (трудові ресурси, забезпечення сільськогосподарськими продуктами, розміщення будівельних, транспортних і комунальних підприємств, комунальних угідь), розглядається сучасним містобудуванням як єдине ціле з містом [7]. Територіальна структура урбаністично-функціонального (господарського) використання та ландшафтно-архітектурна структура міста є основними факторами, що зумовлюють схеми раціональної організації міської території [4].

В Україні протягом майже 25 років декларується побудова європейського суспільства, а разом із тим і європейських міст. При цьому орієнтуються на західні моделі, що були актуальними чверть століття тому та базувалися на ідеології споживання, і не враховують принципової відмінності різних традицій управління й життя в різних містах України, що склалися в ході історичного розвитку регіонів. Проте спроби швидкого копіювання американської чи західноєвропейської моделей життєустрою знову і знову переконують у неможливості повного застосування цих моделей, оскільки, не можна лише адміністративно-законодавчими методами штучно зімітувати процеси, які тривали в західній урбаністичній традиції протягом багатьох років [13].

Отже, із усього переліченого, можна виділити такі чинники трансформацій міст:

- безперервний розвиток людського суспільства, який стимулює появу нових галузей та технологій;
- поступова втрата містами промислової функції через все більший вплив сфери послуг;
- концентрація у містах великої кількості населення, що зумовлює оновлення інфраструктури, розбудову сервісних і культурно-розважальних об'єктів;
- погіршення екологічної ситуації, що стимулює містян відмовитись від брудного виробництва, автомобільного транспорту й використовувати екологічно безпечні засоби;
- зацікавленість органів міського управління в побудові сприятливого для життєдіяльності населення середовища.

Чернігів належить до міст із відносно високим рівнем індустріального розвитку. Промисловий комплекс міста має значну питому вагу в реальному секторі економічної діяльності, суттєво впливає на рівень і якість життя населення міста. Економіка диверсифікована, але її експортна орієнтація ще не достатньо висока. У розподілі праці промисловість міста представлена підприємствами 10-ти галузей: харчовою, легкою, хімічною, целюлозно-паперовою та поліграфічною промисловістю, металургією й обробленням металу, виробництвом будматеріалів, виробів із деревини, виробництвом і розподіленням електроенергії та води [12].

Суттєвим фактором зменшення промислового виробництва за останні роки стали порушення виробни-

чих зв'язків між підприємствами, скорочення доступу на окремі внутрішні та зовнішні ринки у зв'язку із ускладненням відносин із Російською Федерацією, анексією Криму та воєнними діями у зоні проведення антитерористичної операції. Окрім військово-політичного фактора на розвиток промислового виробництва негативно впливають загальне скорочення внутрішнього попиту, висока конкуренція, застаріле обладнання, різка девальвація національної грошової одиниці та постійно зростаючі ціни на енергоносії та сировину [8]. Щорічно підприємствами міста реалізується близько 40 % загального обсягу реалізованої промислової продукції у Чернігівській області. Майже половину всієї продукції реалізують підприємства переробної промисловості [12].

Значне антропогенне навантаження за рахунок викидів від стаціонарних джерел забруднення і, особливо Чернігівської ТЕЦ, викиди якої в загальному обсязі сягають 85 %, а також автотранспорту, відбувається на атмосферне повітря, загальні викиди яких в останні роки сягають позначки 29,0–30,0 тис. т на рік, що в перерахунку на одного жителя міста становить близько 100 кг, або 382 т на 1 км² міської території. За рахунок застарілості технологічного процесу очищення на каналізаційних очисних спорудах міста щорічно у р. Десна скидається понад 100 млн м³ недостатньо очищених зворотних вод і разом із ними понад 5 тис. т забруднюючих речовин. Обладнання, установлене на насосних станціях каналізації, застаріле й енергоємне. Стан каналізаційних очисних споруд визнаний аварійним. Дуже актуальною залишається проблема використання золи і золошлакових відходів Чернігівської ТЕЦ, зола якої частково використовується як добавка для виготовлення цегли, а також закінчення будівництва заводу шлакоблоків. У прибережній захисній смузі Десни – основного джерела питного водопостачання м. Київ, у межах міста накопичено більше 2 млн т золи ТЕЦ, що є потенційною загрозою забруднення вод річки. Щорічно в місті утворюється близько 500 тис. м³ сміття, яке акумулюється на міському сміттєзвалищі без будь-якої утилізації, а це, у свою чергу, призводить до забруднення фільтратом ґрунтових та підземних вод [12].

Близько 125 тис. м³ щорічно накопичується рідких промислових токсичних відходів у ставках-накопичувачах поряд із міським сміттєзвалищем, що також негативно впливає на стан водоносних горизонтів, позаяк ні сміттєзвалище, ні ставки-накопичувачі не мають захисних протифільтраційних екранів і становлять потенційну загрозу забруднення як підземних, так і поверхневих вод. Через недотримання існуючих вимог з облаштування та експлуатації ставків-накопичувачів і сміттєзвалища відбувається забруднення річкових вод важкими металами, сполуками азоту й фенолом, концентрації окремих із яких є вищими за гранично допустимі [9].

У період із 15 липня по 15 серпня 2018 р. у двох районах міста Чернігова: Деснянському й Новозаводському було проведено соціологічне дослідження. Під час опитування респонденти дали відповіді на 10 питань. У результаті виконаної роботи було опитано 300 осіб. Соціальна структура населення Чернігова, що була залучена до дослідження, така: особи, що навчаються – 19,3 %, працюючі – 57,4 %, безробітні – 7,3 %, пенсіонери – 16 %. Близько половини учасників опитування визнали, що ніколи не чули про Цілі сталого розвитку, близько 35 % мали поверхневу інформацію і лише 8 % – достатнє уявлення.

Як свідчать отримані дані, для населення характерна недостатня інформативність щодо Цілей сталого розвитку. Достатні й поверхневі знання мають менше половини опитаних як жінок, так і чоловіків. У вікових

групах помітно виділяється категорія громадян 31–50 років, серед яких обізнаних щодо даної інформації більше половини. Учасники опитування з базовою вищою та незакінченою вищою освітою найбільше вірять у можливість Цілей сталого розвитку стимулювати розвиток і трансформації у нашій державі. У той же час, респонденти з повною середньою освітою були найменше зацікавлені та скептично налаштовані у відповідях.

На питання про відповідальність за шкоду, заподіяну довкіллю, майже 46 % відповіли, що самі громадяни повинні слідувати за станом навколишнього середовища. 15,7 % та 17 % вважають, що про це мають піклуватися уряд і органи місцевого самоврядування відповідно. Близько 14 % респондентів вагалися і не змогли дати відповідь. Більшість із них указували на те, що і громадяни, і органи управління мають займатися цим питанням. Щодо бізнес-структур, то більше 7 % відповіли, що вони мають нести повну відповідальність за шкоду, оскільки саме їхня діяльність найбільше впливає на стан довкілля.

На думку учасників опитування, міська влада має здійснювати заходи для покращення стану навколишнього середовища. Більшість респондентів зазначили, що за останні три роки відбулися суттєві зміни в озелененні міста та оновленні міських парків. Близько 42 % указали на ефективну роботу міської влади у питанні покращення довкілля. Менше 29 % мешканців міста не змогли однозначно відповісти, адже вбачали як позитивні зрушення, з одного боку (підвищення енергоефективності в установах міста, очищення русла р. Стрижень, насадження дерев, реставрація паркових зон), так і негативні (відсутність сміттєпереробного заводу, якого потребують мешканці міста, наявність старого складу міського транспорту). 19 % громадян не визнали роботу міської влади ефективною, а близько 10 % вважають, що ситуація у місті погіршується, і влада не реагує на це.

Аналіз екологічних проблем міста виявив, що організація поводження зі сміттям є найбільш гострим питанням (на думку учасників опитування – 41 %). Мешканці міста і влада розуміють необхідність будівництва сміттєпереробного заводу, але це питання лише обговорюється. Сортування сміття підтримується більшістю населення, проте існує певна необізнаність серед людей, а також відсутність належного устаткування. Наступні позиції займають "забруднення повітря" і "якість питної води", відповідно близько 28 % та 26 %. Щодо позиції "викиди парникових газів та зміни клімату", то лише 3 % громадян обрали цей варіант. Це можна пояснити відсутністю достатніх знань про джерела та наслідки парникових газів.

Серед усіх учасників опитування 52 % респондентів відповіли, що готові робити зміни у своїй екологічній поведінці. Більшість із них зазначали, що необхідно залучати всіх жителів міста до дій, лише тоді будуть конкретні результати. 17 % населення вказали на те, що вже сьогодні розуміють необхідність охорони навколишнього середовища, і це в основному представлено зменшенням використання пластику, установами енергозберігаючого обладнання, застосуванням екологічно чистих продуктів і товарів, наданням переваги велосипеду або ходінню пішки. Менше 7 % містян не готові йти на зміни. Вони пояснювали це тим, що влада і бізнес чинять набагато більший тиск на довкілля, а їх невеликий вклад нічого не змінить.

На запитання про конкретні зміни, які готові робити респонденти, більшість громадян обрали сортування сміття, переробку упаковки, батарейок, робити зауваження людям, які забруднюють середовище і з розумінням ставитись до штрафів за викидання сміття на вулицю – 77, 67, 67 % відповідно. Більше 60 % відповіли, що можуть використовувати для поїздок по місту громадський транспорт і зменшити щоденне використання води й електроенергії. Найменшу активність учасники опитування виявляли у відповідях про участь у заходах із прибирання та озеленення міста і звернення до органів державного управління із заявою або листом. Вони становлять близько 10 %. Крім того, невеликий відсоток опитаних готові відмовитись від використання синтетичних миючих засобів – 11,6 %. Пояснювали це високими цінами та невеликою розповсюдженістю екологічних товарів.

Для порівняння респондентам було запропоновано зазначити зміни для покращення екологічної ситуації в місті, які вони вже практикують у своєму житті. Опитування показало, що 26 % використовує громадський транспорт для поїздок по місту. В основному, це категорії осіб старшої вікової групи та тих, хто навчається. Кожен четвертий із опитаних користується велосипедом чи ходить пішки. Респонденти пояснювали це зростанням кількості велосипедних доріжок та здоровим способом життя. Найменше ініціативи жителі міста виявляють у заходах із прибирання та озеленення міста, звернення до органів державного управління із заявою й відмовою від використання синтетичних миючих засобів – менше 5 %. Цікаво, що на сьогодні здають на переробку упаковку, батарейки, сортують сміття лише 9 % громадян, але готові це робити 77 %. Учасники опитування вказували на відсутність необхідного обладнання та спеціальних установ (табл. 1).

Таблиця 1. Зміни у житті містян, які вони готові зробити і вже роблять заради покращення екологічної ситуації Чернігова

Варіанти відповідей	Відсоток респондентів, які готові робити, %	Відсоток респондентів, які вже роблять, %
Здавати на переробку упаковку, батарейки, сортувати сміття	77	9
Використовувати для поїздок по місту велосипед або ходити пішки	53	25
Використовувати для поїздок по місту громадський транспорт	62	26,3
Прибирати за домашніми улюбленцями	14,3	7
Брати участь у заходах із прибирання та озеленення міста	7	3
З розумінням поставитись до введення штрафів за викидання сміття на вулицю	67	19,3
Зменшити щоденне споживання води й електроенергії	63	15
Відмовитись від використання в побуті синтетичних миючих засобів	11,6	4,6
Робити зауваження людям, що забруднюють середовище	67	15
Звертатись із заявою або листом до органів державного управління	10,3	4,3

Як свідчать отримані дані із заходів ощадливого використання ресурсів жителями міста, більше половини здійснили заміну вікон для теплозбереження, установи-

ли автономне опалення та змінили прилади освітлення на енергоефективні. Близько 25 % опитаних утеплюли будинки і зменшили споживання електроенергії, води та

газу. Найменше з усіх представлених варіантів відповідей респонденти обирали установлення альтернативних джерел енергії та нічого з переліченого – близько 1 %.

Наведені результати соціологічного дослідження фіксують тенденцію поступового поширення екоатрибутивних практик серед населення. Насамперед, це стосується енергозбереження, використання велосипедного транспорту й ощадливого користування природними ресурсами. Зростання зацікавленості та активності громадян у вирішенні екологічних проблем потребує державної підтримки і конкретних заходів з боку органів місцевого самоуправління.

Якщо порівнювати дані опитування з результатами національного соціологічного опитування, яке було проведено у лютому – березні 2017 р. [14], то можна зазначити спільні риси двох опитувань:

- більше половини громадян як у країні, так і в місті готові робити певні дії, щоб покращити стан довкілля;
- відповідальність за забруднення довкілля за повідомляють більшість мають нести громадяни та уряд;
- практично всі респонденти практикують заходи з ощадливого використання природних ресурсів.

Переважає більшість опитаних здійснила заміну вікон для теплозбереження, установила лічильники теплопостачання та замінила прилади освітлювання на більш енергоефективні. Очевидно, це пов'язано зі значним зростанням комунальних тарифів. Лише кілька громадян зазначали на необхідності усвідомлення ощадливого використання природних ресурсів. Перелічені заходи характерні для всіх категорій опитаних, проте економія споживання енергоресурсів особливо властива середній і старшій віковим групам; на рівень особистої готовності громадян здійснювати конкретні заходи для покращення природного середовища істотно не впливають стать і вік. Щодо рівня освіти, то можна спостерігати таку закономірність: чим вищим є рівень освіти, тим більшою є частка тих, хто розуміє необхідність і готовий покращувати стан довкілля.

Висновки. Активна соціально-господарська діяльність у містах пов'язана з інтенсивним тиском на природне середовище, а її забруднення призводить до падіння ефективності цієї діяльності, тому в суспільстві сформувалося уявлення про єдність економічних і екологічних інтересів. Міста в останні десятиліття стали осередками вияву загроз природного, техногенного, соціально-економічного характеру. Забезпечення переходу міст на модель збалансованого розвитку є важливим завданням сучасної науки. Для міст України найбільш гострими проблемами є забруднення основних компонентів довкілля: повітря, поверхневих вод, земель, накопичення побутових відходів. У цій статті представлено дослідження міста Чернігова стосовно можливостей його збалансованого розвитку.

Результати соціологічного дослідження фіксують тенденцію поступового поширення екоатрибутивних практик серед населення. Насамперед, це стосується енергозбереження, використання велосипедного транспорту й ощадливого користування природними ресурсами. Погіршення екологічної ситуації та поширення інформації про сталий розвиток у засобах масової інформації стимулює містян більше користуватися громадським транспортом, ощадливо використовувати воду й електроенергію, установити лічильники та відмовитись від використання синтетичних миючих засобів. Зростання зацікавленості й активності громадян у вирішенні екологічних проблем потребує державної

підтримки та конкретних заходів з боку органів місцевого самоуправління.

Список використаних джерел:

1. *Боже-Гарнье Ж.* Очерки по географии городов / *Ж. Боже-Гарнье, Ж. Шабо.* – М.: Прогресс, 1967. – 324 с.
2. *Гречановська І. Г.* Міські території як об'єкт користування // *Гречановська І. Г.* Економічні науки : зб. наук. пр. Серія "Регіональна економіка". – Луцьк, 2008. – Вип. 5(17). – Ч. 1. – 11 с.
3. *Герасимчук З. В.* Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : моногр. / *З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук.* – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
4. *Дмитрук О. Ю.* Урбаністична географія. Ландшафтний підхід. Методика ландшафтного аналізу урбанізованих територій : моногр. / *О. Ю. Дмитрук.* – К.: РВЦ "Київський університет", 1998. – 139 с.
5. *Карий О. І.* Простір міста як важливий чинник його соціально-економічного розвитку / *О. Карий* // *Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. / Харьков. нац. акад. город. хоз-ва ; отв. ред. Л. Н. Шутенко.* – Киев: Техніка, 2009. – Вип. 94.
6. *Конonenko O. Y.* Актуальні проблеми сталого розвитку : навч.-метод. посіб. / *О. Ю. Конonenko.* – К.: ДП "Прінт сервіс", 2016. – 109 с.
7. *Кучерявий В. П.* Урбоекологія : підручник / *В. П. Кучерявий.* – Львів: Світ, 2001. – 440 с.
8. *Лісовський С. А.* Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку / *С. А. Лісовський.* – Житомир, 2007. – 108 с.
9. *Саверський В. В.* Чернігів (екологія міста): міський еколог. бюл. / Черніг. міськрада, відділ екології та економіки природокористування / упоряд.: *В. В. Саверський та ін. ; за заг. ред. П. М. Новомлинця.* – Чернігів, 2008. – 92 с.
10. Сталый розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку: матеріали Х міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / *Укр. асоц. управ. проектами.* – Харків: ХНУМГ, 2014. – 82 с.
11. *Стольберг Ф. В.* Екологія города : учебник / *ред. Ф. В. Стольберг.* – К.: Либра, 2000. – 464 с.
12. Стратегія розвитку міста до 2020. Скорочений аналіз соціально-економічного розвитку міста Чернігова.
13. *Тимінський В.* Чи є у пострадянських міст майбутнє? / *В. Тимінський* // Місто й оновлення. Урбаністичні студії / Представництво Фонду ім. Г. Бюлля в Україні; редкол.: *С. Шліпченко, В. Тимінський, А. Макаренко та ін.* – К.: ФОРМ Москаленко О.М., 2013. – 360 с.
14. *Трегобчук В. М.* Концепція сталого розвитку для України: (формування екологобезпечної економіки, ресурсо-екологічних і природоохоронних проблем) // *Вісн. Нац. акад. наук України.* – 2002. – № 2. – С. 31–40.
15. Аналітичний звіт за результатами національного соціологічного опитування "Уявлення населення України про сталий розвиток". – "Социс", 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Zvit_Web_version%20for%20website.pdf.
16. *Савкіс У. С.* Інтегральна оцінка сталого розвитку регіону // *Бізнес-інформ.* – 2012. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://businessinform.net/pdf/2012/1_0/45_50.pdf

References:

1. *Bozhe-Garn'ye ZH., Shabo ZH.* Ocherky po heohrafiyu horodov. – M.: Prohress, 1967. – 324 s.
2. *Grechyanovska I. H.* Mis'ki terytoriyi yak ob'yekt vykorystannya // *Ekonomichni nauky: Zb. nauk. prats'. Seriya "Rehional'na ekonomika". Vyp. 5 (17).* CH. 1. – Luts'k, 2008. – 11 s.
3. *Herasyanchuk Z. V., Polishchuk V. H.* Stymulyuvannya staloho rozvytku rehionu: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohr. – Luts'k: RVV LNTU, 2011. – 516 s.
4. *Dmytruk O. Y.* Urbanistychna heohrafiya. Landshaftny pidkhid. Metodyka landshaftnoho analizu urbanizovanykh terytoriy : monohr. / *O. Y. Dmytruk* – K.: "Kyivskyy universytet", 1998. – 139 s.
5. *Karyy O. I.* Prostir mista yak vazhlyvyi chynnyk yoho sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku // *Komunal'ne hospodarstvo mist: naukovotekhnichnyy sb. / Khar'kov. nats. akad. hor. khoz-va; отв. ред. Л. Н. Шутенко.* – Kyiv: Tekhnika, 2009. – Vyp. 94.
6. *Kononenko O. Y.* Aktual'ni problemi staloho rozvytku: navcho-metodichnyi posibnik / *O. Y. Kononenko.* – K.: DP "Print servis", 2016. – 109 s.
7. *Kucheryavyy V. P.* Urboekolohiya: Pidruchnyk / *V. P. Kucheryavyy.* – L'viv: Svit, 2001. – 440 s.
8. *Lisov'skyy S. A.* Osnovy staloho (zbalansovanoho) ekonomichnoho, sotsial'noho, ekolohichnoho rozvytku. – Zhytomyr, 2007. – 108 s.
9. *Savars'kyy V. V.* Chernihiv (ekolohiya mista): mis'k. ekoloh. byul. / *Chernih. mis'ka administratsiya, viddil ekolohiyi ta ekonomiky pryrodokorystuvannya / poriyad.: V. V. Savars'kyy ta in. ; pid zah. ред. P. M. Novomlyntsy.* – Chernihiv, 2008. – 92 s.
10. *Stalyy rozvytok mist. Upravlinnya proektamy ta prohramamy mis'koho ta rehional'noho rozvytku: materialy KH mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. / Ukr. asots. upr proektamy.* – Kharkiv: KHNUMH, 2014. – 82 s.
11. *Stol'berh F. V.* Ekolohiya mista: Uchebnyk / *red. F. V. Stol'berh.* – K.: Lybra, 2000. – 464 s.
12. *Stratehiya rozvytku mista do 2020 roku. Skorochenny analiz sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku mista Chernihova.*

13. Tymins'kyy V. Chy ye u postradyans'kykh mistakh maybutnye? // Misto i onovlennya. Urbanistychni studiyi / Predstavnytstvo Fondu im. Haynrykha B'ol'ya v Ukraini ; redkol.: S. Shlipchenko, V. Tymins'kyy, A. Makarenko and other. – K.: FOP Moskalenko.

14. Trehobchuk V. M. Kontsepsiya staloho rozvytku dlya Ukrainy: (formuvannya ekolohobezpechnoyi ekonomiky, resurso-ekolohichnykh i pryrodookhoronnykh problem) // Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy. – 2002. – № 2. – S. 31–40.

15. Analytychnyy zvit za rezul'tatamy natsional'noho sotsiolohichnoho opytuvannya "Uyavlennya pro naselennya Ukrainy shchodo staloho rozvytku". – "Sotsys", 2017 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Zvit_Web_version%20for%20website.pdf

16. Savkiv U.S. Intehral'na otsinka staloho rozvytku rehionu // Biznes-inform. – 2012. – № 1 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://businessinform.net/pdf/2012/1_0/45_50.pdf/

Надійшла до редколегії 19.10.18

Ю. Голуб, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ ГОРОДА (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ЧЕРНИГОВ)

Раскрыты главные особенности развития городской среды. Рассмотрена структура городского хозяйства, экологические аспекты развития современных городов. Экономический прогресс любого города тесно связан с территорией, на которой он расположен. Установление приоритетности по эксплуатации отдельных территорий зависит от изменений в социально-экономической сфере. Выделены основные факторы трансформационных изменений хозяйства городов. Охарактеризованы экологическое состояние Чернигова и динамика его изменений. Проанализированы результаты опроса среди жителей города о представлении об устойчивом (сбалансированном) развитии. Результаты социологического исследования фиксируют тенденцию постепенного распространения экоатрибутивных практик среди населения.

Ключевые слова: город, устойчивое развитие, экологические проблемы, экологическое поведение.

Y. Holub, MSc

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DIRECTIONS FOR ENSURING A SUSTAINABLE CITY DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF CHERNIHIV)

The article reveals main features of the development of the urban environment. The structure of the urban economy, the environmental aspects of the development of modern cities are considered. The economic progress of any city is closely related to the territory in which it is located. Prioritization of use by individual territories depends on changes in the socio-economic sphere. The main factors of transformational changes in the urban economy are highlighted, among them – the development of human society, which stimulates the emergence of new industries and technologies, the gradual loss of the cities industrial function due to the increasing influence of the services sector, concentration in the cities large numbers of the population, which causes the renovation of the infrastructure, development of service, cultural and entertainment facilities, the environmental degradation, which encourages cities to refuse dirty production and road transport. The ecological state of Chernihiv and the dynamics of its changes are characterized. Chernihiv belongs to the type of cities with relatively high level of industrial development. Industrial complex of the city, having significant share in the real sector of economy of the city, considerably influences the level and quality of life of city inhabitants. Industrial enterprises of the city went through a deep economic crisis, and beginning since 2002, stood on the way of post-crisis development, that means stabilization and rebirth of production. One of the peculiarities of industrial infrastructure of the city is that most of industrial facilities are located outside residential areas of the city. Analyzed the results of a survey among residents of the city on the idea of sustainable (balanced) development. According to the data, the population is characterized by insufficient information about the Sustainable Development Goals (SDGs). The results of a sociological study record the trend of the gradual spread of eco-regulatory practices among the population. First of all, it concerns energy conservation, cycling and rational use of natural resources.

Keywords: city, sustainable development, environmental problems, environmental behavior.